

فهرست

پیش‌گفتار ۱۳

کتاب دوم - حدود

بخش اول: مواد عمومی ۱۹

شرایط مسؤلیت کیفری در جرایم مستوجب حد ۲۱

تأثیر ادعای فقدان یکی از شرایط مسؤلیت کیفری در جرایم مستوجب حد ۲۶

عدم امکان تغییر و تقلیل و تبدیل و اسقاط حدود ۳۵

تعیین تکلیف حدود غیر مذکور در قانون مجازات اسلامی ۳۷

بخش دوم: جرایم موجب حد ۴۱

فصل اول ۴۵

زنا ۴۵

تعریف زنا ۴۸

جماع با میت ۵۱

ادعای زوجیت یا وطنی به شیبه ۵۳

زنای مستوج ق. ۱. م. ا. حد زنا در موارد زیر اعدام است: ۵۶

زنای مستوجب حد رجم ۶۶

موجبات تحقق و خروج احصان در زن و مرد ۷۰

مجازات زانیه بالغ در زنای با محارم نسبی و محصنه در صورت نابالغ بودن زانی ۷۸

حد زانی دارای همسر دائم قبل از دخول ۷۹

حد زانی غیر محصن ۸۲

ضمان مدنی در زنای به عنف ۸۳

۸۶ مجازات اقرار کمتر از چهار مرتبه در جرائم جنسی
۹۰ فصل دوم: لواط ، تفخیز و مساحقه
۹۱ تعریف قانونی لواط و حد آن
۹۵ تعریف قانونی تفخیز و حد آن
۹۷ مجازات همجنس‌گرایی در غیر لواط و تفخیز
۹۸ تعریف قانونی مساحقه و حد آن
۱۰۰ فقدان ادله اثبات قانونی بر وقوع جرائم منافی عفت و انکار متهم
۱۰۶ فصل سوم: قوادی
۱۰۶ تعریف قوادی و شرایط تحقق آن
۱۰۹ حد قوادی
۱۱۲ مجازات قوادی برای افراد نابالغ
۱۱۴ فصل چهارم: قذف
۱۱۴ تعریف قذف و شرایط تحقق آن
۱۲۰ حد قذف
۱۲۱ شرایط قذف مستوجب حد
۱۲۳ تعدد مجازات در قذف
۱۲۵ مجازات انتساب زنا یا لواط غیر مستوجب حد
۱۲۵ انتساب زنا یا لواط به فرد محکوم به حد آن
۱۲۶ حق التماس بودن حد قذف
۱۲۸ قذف چند نفر به صورت جداگانه
۱۳۰ قذف چند نفر با یک لفظ
۱۳۱ قذف یک نفر به یک یا چند سیب
۱۳۲ قذف فرزند یا نوه توسط پدر و جد پدری
۱۳۳ به اثر رسیدن حد قذف
۱۳۴ موارد سقوط حد قذف
۱۳۸ فصل پنجم: سب نبی
۱۴۳ فصل ششم: مصرف مسکر
۱۴۳ موارد شمول مصرف مسکر موجب حد
۱۴۶ حد مصرف مسکر
۱۴۷ مصرف مسکر توسط غیرمسلمان
۱۵۰ فصل هفتم: سرقت
۱۵۱ تعریف سرقت

۱۵۴	شرایط سرقت موجب حد
۱۶۶	تعریف حرز
۱۷۱	مفهوم هتک حرز
۱۷۴	خارج کردن مال از حرز توسط شخص بی اراده
۱۷۵	ملاک تعیین حرز در صورت وجود مال در حرزهای متعدد
۱۷۶	تحقق اندازه نصاب در ربایش مال
۱۷۹	سرقت فاقد شرایط موجب حد
۱۸۰	سرقت از مال مشترک و مشاعی
۱۸۳	حد سرقت
۱۸۸	فصل هشتم: محاربه
۱۹۱	تعریف شرایط تحقق محاربه
۲۰۰	حد محاربه
۲۰۷	فصل نهم: بغی و افساد فی الارض
۲۰۸	افساد فی الارض و مجازات آن
۲۱۹	بغی و مجازات آن

کتاب سوم: قصاص

۲۲۳	بخش اول: مواد عمومی
۲۲۳	فصل اول: اقسام و تعاریف جنایات
۲۲۴	اقسام جنایت
۲۳۲	جنایت عمدی
۲۵۲	جنایت شبه عمدی
۲۶۰	جنایت خطای محض
۲۶۹	تسری نتیجه جنایت عمدی بیشتر از مقصود مرتکب
۲۷۱	ارتکاب جنایت به علت اشتباه در هویت
۲۷۳	جنایت ناشی از ترک فعل
۲۷۷	فصل دوم: تداخل جنایات
۲۷۷	سربایت جنایت بر عضویه فوت
۲۸۱	قتل ناشی از ضربه عمدی موجب جنایت بر عضو
۲۸۳	جنایات متعدد ناشی از یک ضربه
۲۸۴	جنایات متعدد و قتل ناشی از ضربه های متعدد
۲۸۷	تسری جنایت بر عضو به قتل نفس پس از قصاص عضو یا گذشت مجنی علیه

۲۹۰	فصل سوم؛ شرایط عمومی قصاص
۲۹۰	شرایط موجب ثبوت قصاص
۲۹۹	حالات موجب عدم محکومیت مرتکب به قصاص و دیه در مجنی علیه
۳۱۶	جنایت عمدی نسبت به ناهالغ
۳۱۷	جنایت عمدی نسبت به مجنون
۳۱۸	جنایت عمدی بر چنین
۳۲۰	ارتکاب جنایت در حالت مستی و عدم تعادل روانی
۳۲۲	تردید در بالغ یا عاقل بودن مرتکب جنایت
۳۲۲	ادعای پدر یا جد پدری مرتکب نسبت به مجنی علیه
۳۲۳	ارتکاب جنایت عمدی بر مسلمان توسط غیرمسلمان
۳۲۵	تردید در مسلمان بودن مجنی علیه
۳۲۶	فصل چهارم؛ راه‌های اثبات جنایت
۳۲۶	اثبات جنایت از طریق قسامه
۳۲۸	تعریف قسامه
۳۲۹	تعریف لوث و مصادیق آن
۳۴۲	الزام قاضی به ذکر قرآن و امارات موجب لوث در حکم
۳۴۴	فرایند توسل به قسامه
۳۴۶	فرض نکول شاکی از اقامه قسامه و عدم مطالبه از متهم
۳۴۸	نکول و اقامه قسامه توسط متهم
۳۵۰	اقامه و درخواست قسامه
۳۵۱	انتقال حق اقامه و مطالبه قسامه به وارثان متوفی
۳۵۲	اقامه قسامه در شرکت در جنایت
۳۵۳	استفلال هریک از صاحبان حق در اقامه‌ی قسامه یا مطالبه‌ی آن
۳۵۴	فرض رد قسامه از شاکی به متهم و ادعای عدم علم از جانب متهم در خصوص جنایت
۳۵۵	اقامه قسامه در فرض تعدد شاکی و متهم
۳۵۷	فرض عدم حصول لوث نسبت به خصوصیات جنایت
۳۵۸	فرض ثبوت اصل ارتکاب جنایت یا غیر قسامه و اثبات خصوصیات جنایت با قسامه
۳۵۹	فرض حصول لوث مردد علیه دو یا چند نفر
۳۶۳	نصاب قسامه
۳۶۵	لزوم رعایت شرایط اتیان سوگند در قسامه
۳۶۸	تذکره حالیین نسبت به مجازات قانونی و مکافات اخروی سوگند دروغ توسط قاضی
۳۷۰	کشف ادله معتبره برخلاف قسامه پس از اقامه آن

۳۷۱	عدم جواز تجدید دعوا از سوی شاکی پس از اقامه قسامه توسط متهم
۳۷۲	ثبوت بطلان سوگندها پس از صدور حکم
۳۷۴	فصل پنجم: صاحب حق قصاص
۳۷۴	اختیار صاحب قصاص در گذشت در هر مرحله از دادرسی
۳۷۷	انتقال حق قصاص به وراثت
۳۷۷	عدم جواز قصاص مرتکب پیش از فوت مجنی علیه
۳۷۹	حق قصاص در فرض تعدد اولیای دم
۳۸۰	مصادیق اولیای دم
۳۸۲	ارث بردن همسر مقتول از دیه
۳۸۲	فرض فوت صاحب حق قصاص
۳۸۴	فرض صغیر یا مجنون بودن مجنی علیه یا همه اولیای دم
۳۸۶	فرض ولی دم صاحب عین جنین
۳۸۷	ولی مقتول یا مجنی علیه دارای ولی دم صغیر یا مجنون یا غیر قابل دسترسی
۳۹۰	داخل بودن مرتکب یا شریک در جنایت عمدی در ورثه
۳۹۴	ثبوت و اجرای حق قصاص در فرض رد یا عدم رد فاضل دیه
۳۹۶	گذشت و اسقاط حق قصاص بصورت مشروط، معلق و منجز
۳۹۹	جواز گذشت مجنی علیه از حق قصاص یا مصالحه وی پس از وقوع جنایت و پیش از فوت
۴۰۱	فرض ثبوت قتل های عمد از جانب دو یا چند نفر مرد در کشتن مقتول هر قاتل
۴۰۵	فصل ششم: شرکت در جنایت
۴۱۲	فصل هفتم: اکراه در جنایت
۴۱۴	اکراه در قتل و مجازات آن
۴۱۸	اکراه در جنایت بر عضو
۴۱۹	اکراه موجب جنایت بر اکراه شونده
۴۱۹	ارتکاب جنایت نسبت به اکراه کننده
۴۲۱	بخش دوم: قصاص نفس
۴۲۳	مجازات اصلی جنایت بر نفس
۴۲۴	ثبوت حق قصاص در قتل عمدی زن مسلمان
۴۲۶	استقلال بودن حق قصاص برای اولیای دم متعدد
۴۲۸	عدم تسری تغلیظ دیه در فرض رد فاضل دیه
۴۳۱	بخش سوم: قصاص عضو
۴۳۳	فصل اول: موجب قصاص عضو
۴۳۴	مجازات جنایت عمدی بر عضو

۲۳۵	تعریف جنایت بر عضو.....
۲۳۶	برابری زن و مرد در قصاص عضو.....
۲۴۰	اصل عدم تداخل جنایات.....
۲۴۱	تخییری مجنی علیه در اعمال تبعیض حق قصاص خود نسبت به فرض دارای مراتب بودن جنایت ارتكابی.....
۲۴۲	ثبوت دیه در صورت عدم امکان قصاص.....
۲۴۷	فصل دوم: شرایط قصاص عضو.....
۲۴۷	شرایط خاص قصاص عضو.....
۲۴۹	لزوم رعایت تساوی مقدار طول و عرض در قصاص جراحات.....
۲۵۰	فرض ناسالم یا ناقص بودن عضو مرتکب جنایت نسبت به عضو سالم.....
۲۵۲	جواز قصاص عضو قوی و صحیح در برابر عضو ضعیف و معیوب غیر فلج.....
۲۵۲	عدم امکان قصاص عضو کامل در برابر عضو ناقص.....
۲۵۴	فرض ناقص و ناسالم بودن هر دو عضو مورد جنایت و مورد قصاص.....
۲۵۵	فرض زائد بودن عضو مورد جنایت.....
۲۵۶	فرض عدم امکان رعایت تساوی جز طول و عرض و عمق جنایت.....
۲۵۶	سقوط قصاص در جنایت مأمومه و.....
۲۵۹	ارتكاب جنایت نسبت به چشم و مجازات آن در فروض مختلف.....
۲۶۳	مجازات جنایت نسبت به گوش و بینی و منافع آنها.....
۲۶۴	مجازات جنایت نسبت به زبان و لب و منافع آنها.....
۲۶۷	مجازات جنایت نسبت به دندان در فروض مختلف.....
۲۷۱	بخش چهارم: اجرای قصاص.....
۲۷۲	فصل اول: مواد عمومی.....
۲۷۴	درخواست اذن (استیذان) از مقام معظم رهبری.....
۲۷۶	درخواست اولیای دم یا مجنی علیه حسب مورد.....
۲۸۰	فرض صاحبان متعدد حق قصاص.....
۲۸۵	فرض تفاوت میزان دیه جنایت عمدی وارد شده بر مجنی علیه نسبت به دیه آن در مرتکب.....
۲۸۹	پرداخت فاضل دیه برای اجرای قصاص از بیت المال.....
۲۹۰	فرض نامعین بودن وضعیت محکوم به قصاص در زندان.....
۲۹۱	جواز تهاثر فاضل دیه با طلب صاحب حق قصاص یا مقتول از مرتکب.....
۲۹۲	مالک فاضل دیه یا سهم پرداختی شرکا از دیه جنایت.....
۲۹۳	فوت مجنی علیه پیش از استیفای حق قصاص در فرض کافی نبودن ترکه او برای ادای دیون.....
۲۹۵	توقف قصاص در فرض گذشت مجنی علیه یا همه اولیای دم پیش یا در حین اجرای قصاص.....

۲۹۶.....	فراری دادن مرتکب جنایت عمدی.....
۲۹۸.....	عدم دسترسی به مرتکب جنایت عمدی به علت مرگ یا فرار.....
۵۰۱.....	فصل دوم: اجرای قصاص نفس.....
۵۰۱.....	شیوه اجرای قصاص نفس.....
۵۰۲.....	قصاص نفس زن حامله.....
۵۰۴.....	فرض زنده ماندن قاتل پس از اجرای قصاص نفس.....
۵۰۷.....	فصل سوم: اجرای قصاص عضو.....
۵۰۷.....	شیوه اجرای قصاص عضو.....
۵۰۸.....	فرض سرایت ناشی از اجرای قصاص عضو.....
۵۰۹.....	اندازه گیری حدود جراحی جهت رعایت تساوی قصاص عضو با جنایت.....
۵۱۰.....	ضمانت اجرای مختلف از شرط رعایت تساوی قصاص عضو با جنایت.....
۵۱۰.....	قصاص عضو نسبت به زن حامله.....
۵۱۱.....	حکم بی هوش کردن مرتکب در قصاص عضو.....
۵۱۳.....	عدم سقوط قصاص در فوعل پیوند زدن عضو قطع شده.....
۵۱۴.....	بیان مقصود ارجاع به کتاب پنجم «تعزیرات» در کتاب قصاص.....
۵۱۵.....	فهرست منابع.....
۵۱۵.....	الف) کتب.....
۵۱۷.....	ب) مقاله ها.....
۵۱۷.....	پ) پایان نامه ها.....
۵۱۷.....	ت) منابع اینترنتی.....

کتاب دوم - حدود

«حدّ» در لغت عربی در معانی مختلفی از جمله: منع،^۱ جرم^۲ و مجازات^۳ استعمال شده و در فرهنگ لغت فارسی نیز در معانی گوناگونی نظیر حایل میان دو چیز، مرز، اندازه، مقدار و عقوبت شرعی درباره‌ی گناهکار به کار رفته است.^۴ معنای اصطلاحی حدّ نیز از معنای لغوی آن دور نیفتاده و در ماهی ۸۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به این صورت تعریف شده است: «حدّ مجازاتی است که موجب، نوع، میزان و کیفیت اجرای آن در شرع مقدس، تعیین شده است.» همین تعریف در ماده‌ی ۱۳ قانون سابق نیز بیان شده بود، با این تفاوت که در آن ماده، واژه‌ی «موجب» به کار برده نشده بود. از نظر فقهی، حدّ مجازاتی دانسته شده است که از سوی شارع برای ایجاد اثم در جسم مرتکب، مقرر شده است.^۵ برخی قید درآوردن مجازات حدی را موجب خروج برخی مجازات‌های حدی از جمله نفی بلد برای محارب، از زمره‌ی تعریف حدود دانسته‌اند.^۶ زیرا تبعید در بردارنده‌ی درد بدن در بخش جسم نیست. از این رو، ویژگی‌های مجازات حدی، تعیین بودن نوع، میزان و کیفیت اجرای آن است و چنانچه تعیینی از سوی شارع صورت نگرفته باشد، در حوزه‌ی تعزیر است که به اختیار حاکم گذاشته شده است.

۱ - حسینی زبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر اللاموس، جلد چهارم، تحقیق، علی شیری، بیروت، انتشارات دارالفکر، ۱۴۱۴ هجری قمری، صفحه‌ی ۴۱۰.
۲ - حلی، جعفر بن حسن (محقق حلی)، شرایع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام، جلد چهارم، تهران، انتشارات اسفند، ۱۴۰۹ هجری قمری، صفحه‌ی ۱۲۶.
۳ - جبهی عاملی، زین‌الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، مسأله الأثم، جلد چهاردهم، مؤسسه المعارف الاسلامیه، چاپ نخست، ۱۴۱۹ هجری قمری، صفحه‌ی ۳۲۵.
۴ - عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید (نک جلدی)، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و دوم، ۱۳۸۱، صفحه‌ی ۵۱۷.
۵ - نجلی، محمدحسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، جلد چهارم و یکم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۹۴ هجری قمری، صفحه‌ی ۲۵۲.
۶ - مرتضوی، سیدناج، شرح قانون مجازات اسلامی «مبانی فقهی» (محدود)، جلد نخست، تهران، انتشارات مجد، چاپ نخست، ۱۳۸۰، صفحه‌ی ۱۲.

نخستین بار قانون حدود و قصاص مصوب ۱۳۶۱، تقسیم مجازات‌ها به چهارگانه‌ی مذکور در فقه اسلامی را در نظام تقنینی ایران وارد کرد. مبنای این روش، اصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بود که انطباق قوانین را با موازین فقهی ضروری خوانده و بر حاکمیت این اصل بر دیگر اصول قانون اساسی تأکید نموده است. روش قانون حدود و قصاص در دیگر قوانین کیفری ایران شامل قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و پس از آن قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در پیش گرفته شد؛ تفاوت قانونی اخیر به عنوان آخرین اراده‌ی قانون‌گذار، در افزودن عنوان فقهی «بغی» در زمره‌ی حدود بود؛ توضیح این‌که قانون حدود و قصاص هشت عنوان مجرمانه‌ی حدی مشتمل بر زنا، لواط، شرب خمر، مساحقه، قذف، قوادی، سرقت و محاربه و افساد فی الارض را مورد حکم قرار داد؛ در این قانون دو عنوان اخیر الذکر، ذیل یک تعریف قرار گرفته و تفکیک نشده بود. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ نیز همین ترتیب را در پیش گرفت؛ اما قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با تفکیک دو عنوان محاربه و افساد فی الارض و افزودن عنوان فقهی بغی، جرم سب نبی که در بخش تعزیرات آمده بود،^۱ را از دیگر مصادیق اهانت به مقدسات مذهبی تفکیک نمود و تحت عنوان حدی مستقل مورد بحث قرار داد.

در این تألیف، با شرح مواد قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در باب حدود، ذیل هر ماده، توضیح مختصری از موضوع و بیان پیشینه‌ی تقنینی آن و هم چنین نکات قابل توجه در تفسیر ماده و پرسش‌های کتاب دوم از قانون جدید مجازات اسلامی (۱۳۹۲) آورده می‌شود؛ در این قانون در دو بخش به مباحث مربوط به حدود پرداخته شده است. بخش نخست با عنوان «مواد عمومی» در قانون‌گذاری جدید تازگی دارد و مقررات عمومی که در خصوص تمامی مصادیق حدود قابل اجراست را در بر می‌گیرد. بخش دوم نیز با عنوان «جرایم موجب حد» به نه فصل تقسیم شده و در هر فصل به ترتیب به مباحث مربوط به حد زنا، لواط و تفخیذ و مساحقه، قوادی، قذف، سب نبی، مصرف مسکر، سرقت، محاربه، بغی و افساد فی الارض پرداخته است. این کتاب جمعاً هفتاد و دو ماده دارد که در ردیف‌های ۲۱۷ الی ۲۸۸ مرتب شده است.

۱ - ماده‌ی ۵۱۳ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵، «هر کس به مقدسات اسلام و یا هریک از انبیاء عظام یا ائمه طاهرين (ع) یا حضرت صدیقه طاهره (س) اهانت نماید، اگر مشمول حکم سب‌النبی باشد اعدام می‌شود و در غیر این صورت به حبس از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد».

بخش نخست از کتاب با عنوان «مواد عمومی» در چهار ماده و دو تبصره (مواد ۲۱۷ الی ۲۲۰)، مشتمل بر مباحث زیر است:

- شرایط مسؤلیت کیفری در جرایم مستوجب حد؛
- تأثیر ادعای فقدان یکی از شرایط مسؤلیت کیفری در جرایم مستوجب حد؛
- عدم امکان تغییر و تقلیل و تبدیل و اسقاط حدود؛
- تعیین تکلیف درباره‌ی حدودی که در قانون مجازات اسلامی بدان‌ها اشاره نشده است.

هم‌چنان که بیان شد، از نوآوری‌های مهم این قانون نسبت به قانون مجازات اسلامی سابق، تبیین شرایط عمومی حاکم بر تمامی حدود در بخشی مستقل است.^۱ تا امکان تبیین نظام مند کلیات حدود فراهم شود و از پراکندگی شرایط عمومی در مواد و باب‌های مختلف قانون، اجتناب گردد.

* شرایط مسؤلیت کیفری در جرایم مستوجب حد

به موجب ماده‌ی ۲۱۷ ق.م.ا. ۱۳۹۲، «در جرایم موجب حد، مرتکب در صورتی مسؤل است که علاوه بر داشتن علم، قصد و شرایط مسؤلیت کیفری به حرمت شرعی رفتار ارتكابی نیز آگاه باشد.»

۱ - قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ در ابتدای شروع هر کتاب، قواعد عمومی حاکم بر موضوعات مذکور در آن کتاب را بیان داشته است؛ این شیوه در تعیین قوانین موضوعه ایران تاکنون بی‌سابقه بوده است.